(כ) [כ] מִזְרָח, דָּרוֹם, מַעֲרָב, צָפוֹן: **יא** (מח) [ג]צָרִיךְ (כא) לְחַבֵּר הָאֶתְרוֹג לַלּוּלָב בִּשְׁעַת נִעְנוּעוֹ, וּלְנַעְנֵעַ בִּשְׁנֵיהֶם יַחַד, (וְכָל הַנִּעְנוּעִים אֵינָן מְעַכְּבִין, וּבְאֵיזֶה דֶּרֶךְ שֶׁנִּעְנֵעַ (מט) יָצָא בְּדִיעֲבַד): **יב** [ד]אַרְבָּעָה מִינִים הַלָּלוּ (נ) מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, שֶׁאִם חָסֵר לוֹ אֶחָד מֵהֶם לֹא יְבָרֵךְ עַל הַשְּׁאָר, * [ה]אֲבָל נוֹטְלָן (כג) לְזֵכֶר בְּעָלְמָא, (בֵּין בְּיוֹם רִאשׁוֹן (נא) בֵּין בִּשְׁאָר יָמִים) (הרא״ש (פ״ג סי׳ יד) ורבינו ירוחם נתיב ח׳ חלק ג׳ מהרי״ק שורש מ״א), [ו]וְאִם הָיוּ אַרְבַּעְתָּן מְצוּיִים אֶצְלוֹ, [*] (נב) וּנְטָלָם אֶחָד אֶחָד יָצָא. הַגָּה: וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ (נג) כֻּלָּם לְפָנָיו (רמב״ם פרק (ו׳) [ז׳] (ה״ו)). (נד) וְיִטֹּל הַלּוּלָב תְּחִלָּה וִיבָרֵךְ עַל הַלּוּלָב (נה) וְדַעְתּוֹ גַּם עַל הָאֲחֵרִים (הרא״ש (שם) ור״ן (יז. ד״ה ואע״ג) תשובת הרשב״א (ח״א) סימן קנ״ו), * וְאִם סָח בֵּינֵיהֶם, צָרִיךְ לְבָרֵךְ (נו) עַל כָּל אֶחָד בִּפְנֵי (כג) [כג] עַצְמוֹ (הגהות מיימוני (שם אות ז)): **יג** [ז]אִם

ג הָרַב ר׳ מְנַחֵם מֵרַאקְנַטִי בְּפָרָשַׁת אֱמֹר (ד״ה ולקחתם). ד מִשְׁנָה וּגְמָרָא מְנָחוֹת דַּף כ״ז (ע״א) וּכְתָבוּהוּ הָרִי״ף (סוכה יז.) וְהָרֹא״ש בְּפֶרֶק ג׳ דְּסֻכָּה (סי׳ יד). ה הָרֹא״ש שָׁם בְּשֵׁם הָרַאֲבַ״ד (בתשובה סי׳ ו). ו רַמְבַּ״ם בְּפֶרֶק ז׳ (ה״ו) וּכְדַעַת הָרִי״ף (שם). ז בְּרַיְתָא שָׁם (סוכה) (ל״ט) [ל״א] (ע״א).

## שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

**י [כ] מִזְרָח.** עַיֵּן בַּאֵר הֵיטֵב, וְעַיֵּן בְּלֶקֶט הַקֶּמַח (הל׳ סוכה ולולב ד״ה בענין) בְּשֵׁם תּוֹלְדוֹת אָדָם לְמוֹרֵנוּ הָרַב שְׁמוּאֵל אַלְגַּאזִי בְּהַסְכָּמַת רַבָּנֵי אִיטַלְיָא דְּדֶרֶךְ יָמִין מִזְרָח צָפוֹן מַעֲרָב דָּרוֹם אֲבָל מִזְרָח דָּרוֹם מִקְּרֵי דֶּרֶךְ שְׂמֹאל עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן מַחֲזִיק בְּרָכָה (סק״ז) שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם מוֹרוֹ הָרַב בְּסֵפֶר גֵּט מְקֻשָּׁר שֶׁבְּעִיר הַקֹּדֶשׁ יְרוּשָׁלַיִם נָהֲגוּ לְהַקִּיף דָּרוֹם צָפוֹן כו׳ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב הַקָּדוֹשׁ הָאֲרִ״י זַ״ל וּמִנָּהּ לָא תְּזוּעַ כִּי תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ, גַּם כָּתַב (סק״ו) כִּי הַמִּנְהָג הַנָּכוֹן כְּמוֹ שֶׁנּוֹהֲגִין הָעוֹלָם וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר הַכַּוָּנוֹת (דרושי חג הסוכות הקדמה) לַעֲשׂוֹת שָׁלֹשׁ הוֹלָכוֹת וְשָׁלֹשׁ הֲבָאוֹת לְכָל רוּחַ דַּוְקָא עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן שָׁם (לקט הקמח ד״ה יקיים) בְּשֵׁם קָרְבַּן חֲגִיגָה (סי׳ פו) שֶׁמִּנְהַג יְרוּשָׁלַיִם תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ לוֹמַר הַהוֹשַׁעְנוֹת אַחַר הַהַלֵּל הוּא מִנְהַג וָתִיקִין. וְעַיֵּן בִּתְשׁוּבַת בַּ״ח סִימָן קמ״ב נִדְפָּס שָׁם קִצּוּר תְּשׁוּבָה מֵהַבַּ״ח שֶׁכָּתַב בְּעִנְיַן הַנִּעְנוּעִים הַמְשַׁנֶּה מִמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ עַל פִּי הָרֹא״ש יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה וּבַעַל נֶפֶשׁ יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשַׁ״ל (שו״ת סי׳ פג) כו׳ וְאִם יַעֲשֶׂה עוֹד אַחַר כָּל אֵלּוּ הַנִּעְנוּעִים עוֹד וָא״ו כֹּחוֹת קְטַנִּים בְּדֶרֶךְ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח מְאֹד כו׳ עַיֵּן שָׁם, וֶהֱבִיאוֹ בְּאֵלִיָּה רַבָּה (ס״ק כז) וְיֵשׁ טָעוּת סוֹפֵר בִּדְבָרָיו, וְגַם בְּבַ״ח כָּאן כָּתַב שֶׁהֶאֱרִיךְ בִּתְשׁוּבָה וְלֹא זָכִינוּ לִתְשׁוּבָתוֹ בָּזֶה: **יב [בשו״ע] וּנְטָלָם אֶחָד אֶחָד כו׳.** וְכָתַב בְּאֵלִיָּה רַבָּה (סק״ח) שֶׁבְּסֵפֶר אֲמַרְכָּל כָּתַב בְּשֵׁם סֵפֶר עִתִּים שֶׁאִם נוֹטְלָן בָּזֶה אַחַר זֶה יִטֹּל גַּם הָאֶתְרוֹג בְּיָמִין: **[כג] עַצְמוֹ.** עַיֵּן בַּאֵר הֵיטֵב, וְעַיֵּן בִּרְכֵּי יוֹסֵף (סק״ב) בְּשֵׁם בֵּית דָּוִד (סי׳ תנה) דְּאִם נָטַל בַּד אֶחָד שֶׁל עֲרָבָה יַחֲזֹר וִיבָרֵךְ, וּבְקֻנְטְרֵס אַחֲרוֹן לְמַחֲזִיק בְּרָכָה (סק״ה) כָּתַב בְּשֵׁם שׁוּ״ת יָכִין וּבֹעַז (ח״א סי׳ קכג) שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ, וְאַף מִי שֶׁסּוֹבֵר לְבָרֵךְ לֹא יְבָרֵךְ כִּי אִם עַל אוֹתוֹ הַמִּין וְאִם בֵּרַךְ עַל נְטִילַת לוּלָב הָוֵי בְּרָכָה לְבַטָּלָה, אַךְ בְּמֹר וּקְצִיעָה כָּתַב לְבָרֵךְ עַל נְטִילַת לוּלָב לָכֵן נִרְאֶה דְּיִטֹּל בְּלֹא בְּרָכָה עַיֵּן שָׁם:

## בַּאֵר הֵיטֵב

הָאֲרִ״י זַ״ל (שער הכוונות שם) וְכֵן פָּסַק הַטַּ״ז (ס״ק יב) עַיֵּן שָׁם: **י (כ) מִזְרָח.** וּבְכִתְבֵי הָאֲרִ״י זַ״ל (שער הכוונות שם) כָּתַב סֵדֶר אַחֵר, בַּתְּחִלָּה דָּרוֹם וְאַחַר כָּךְ צָפוֹן וּמִזְרָח וּמַעְלָה וּמַטָּה וּמַעֲרָב. וּלְעוֹלָם יַעֲמֹד בְּפָנָיו לַמִּזְרָח, מַעְגְּלֵי צֶדֶק. וְעַיֵּן בַּ״ח (ס״ח) וְטַ״ז (ס״ק יג) וּבִתְשׁוּבַת הַבַּ״ח סִימָן (קמ״א) [קמב] וּבִתְשׁוּבַת דְּבַר שְׁמוּאֵל סִימָן ר״ן. וְכָתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם (ס״ק כא) וְנִרְאֶה לִי דְּאִטֵּר יַקִּיף גַּם כֵּן כַּסֵּדֶר הַזֶּה דְּאָזְלִינַן בָּתַר יָמִין דְּעָלְמָא וְלֹא בָּתַר יָמִין דִּידֵהּ עַיֵּן שָׁם: **יא (כא) לְחַבֵּר.** לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. כָּתַב הַבֵּית יוֹסֵף (ד״ה אם צריך) בְּשֵׁם הָרַקְנַטִ״י (פ׳ אמור ד״ה ולקחתם) סוֹד זֶה נִגְלָה אֵלַי בַּחֲלוֹם בְּלֵיל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת נִתְאַכְסֵן אֶצְלִי חָסִיד אֶחָד אַשְׁכְּנָזִי שְׁמוֹ הָרַב ר׳ יִצְחָק רָאִיתִי בַּחֲלוֹם שֶׁהָיָה כּוֹתֵב הַשֵּׁם הוי״ה וְהָיָה מַרְחִיק הַהֵ״א אַחֲרוֹנָה מִן הַשָּׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת אָמַרְתִּי לוֹ מַה זֶּה עָשִׂיתָ הֵשִׁיב כָּךְ נוֹהֲגִים בִּמְקוֹמֵנוּ וַאֲנִי מָחִיתִי בּוֹ וּכְתַבְתִּיו שָׁלֵם וָאֶשְׁתּוֹמֵם עַל הַמַּרְאֶה וְאֵין מֵבִין, לְמָחָר רָאִיתִי שֶׁלֹּא הָיָה מְנַעְנֵעַ רַק הַלּוּלָב וּמִינָיו בְּלֹא הָאֶתְרוֹג וְהֵבַנְתִּי פִּתְרוֹן חֲלוֹמִי כו׳ כִּי כָּל הָאַרְבָּעָה מִינִים רוֹמְזִים בּוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (ויק״ר ל ט) עַיֵּן סֵפֶר הַכַּוָּנוֹת (שער הכוונות דרושי חג הסוכות דרוש ה) וְתָבִין: **יב (כג) לְזֵכֶר.** וְכָתַב טַ״ז (ס״ק טו) וְנִרְאֶה לִי דְּאֵין צָרִיךְ לְנַעְנֵעַ כֵּיוָן דְּאֵינוֹ אֶלָּא לְזֵכֶר בְּעָלְמָא. וְרַשַׁ״ל כָּתַב בִּתְשׁוּבָה (סי׳ ח) דְּהוֹרָה שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר יְנַעְנֵעַ כְּדִינוֹ בִּשְׁעַת הַלֵּל וְלֹא בִּשְׁעַת הַבְּרָכָה וְכֵן כָּתַב בִּתְשׁוּבַת מַהֲרִי״ל סִימָן (קי״ח) [קיב] דִּינַעְנֵעַ כְּדַרְכּוֹ בִּשְׁעַת הַלֵּל בְּלֹא בְּרָכָה בְּכָל הַיָּמִים. אֲבָל אֲחֵרִים לֹא יִטְּלוּ דְּחָיְשִׁינַן שֶׁיָּבוֹא לִטֹּל גַּם כֵּן בְּשָׁנָה אַחֶרֶת וּלְבָרֵךְ עַיֵּן שָׁם: **(כג) עַצְמוֹ.** כָּתַב הַטַּ״ז (ס״ק טז) מִזֶּה יֵשׁ לִלְמֹד דְּמִי שֶׁבֵּרַךְ עַל הַלּוּלָב וְאַחַר כָּךְ רָאָה שֶׁהַהֲדַס הוּא פָּסוּל שֶׁנָּשְׁרוּ עָלָיו וְאַחַר כָּךְ מְבִיאִין לוֹ הֲדַס אַחֵר כָּשֵׁר שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ עַל נְטִילַת הֲדַס וְהַיְנוּ שֶׁמְּחַבְּרוֹ אֶל הַלּוּלָב, וְכֵן כָּתַב הַבֵּית יוֹסֵף (ד״ה ומ״ש וכו׳ שמברך) בְּשֵׁם הָאָרְחוֹת חַיִּים (הל׳ לולב אות כב) מַעֲשֶׂה בְּהָרַב ר׳ מְשֻׁלָּם שֶׁנָּטַל לוּלָב וּבֵרַךְ וְאַחַר כָּךְ רָאָה שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ עֲרָבָה וְחָזַר וּנְטָלוֹ עִם הָעֲרָבָה

## בֵּאוּר הֲלָכָה

**יב * אֲבָל נוֹטְלָן לְזֵכֶר בְּעָלְמָא. וְצָרִיךְ לִזָּהֵר שֶׁלֹּא יְכַוֵּן לְשֵׁם מִצְוָה דְּיֵשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם בַּל תִּגְרַע** (דברים יג א) כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַטַּ״ז בְּסָעִיף קָטָן י״ז וּבֶאֱמֶת כֵּן הוּא מְפֹרָשׁ בְּהֶדְיָא בַּסִּפְרֵי רְאֵה (פיסקא פב) עַיֵּן שָׁם. **אָכֵן מַה שֶּׁכָּתַב הַטַּ״ז** (שם) **דָּבָר חָדָשׁ דַּאֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁהוּא נוֹטְלוֹ לְהַלּוּלָב אַחַר שֶׁכְּבָר קִיֵּם הַמִּצְוָה וְרַק מִשּׁוּם חִבּוּב מִצְוָה בְּעָלְמָא, גַּם אָז יִזָּהֵר לִקַּח דַּוְקָא כָּל הָאַרְבָּעָה מִינִים שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִמֶּנּוּ וְלֹא לְהוֹסִיף עָלָיו** כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל בַּל תּוֹסִיף וּבַל תִּגְרַע, **הִשִּׂיגוּ עָלָיו כָּל הָאַחֲרוֹנִים** [הָאֵלִיָּה רַבָּה (ס״ק לח) וְהַחֶמֶד מֹשֶׁה (סק״ה) וְהַנְּהַר שָׁלוֹם (סק״ה) וּמַטֵּה יְהוּדָא (סק״י)] **וְדַעְתָּם כֵּיוָן שֶׁכְּבָר קִיֵּם הַמִּצְוָה אֵין שַׁיָּךְ בָּזֶה בַּל תּוֹסִיף וּבַל תִּגְרַע:**

*** וְאִם שָׂח בֵּינֵיהֶם צָרִיךְ לְבָרֵךְ וְכוּ׳.** עַיֵּן בְּמָגֵן אַבְרָהָם (ס״ק כה) שֶׁתָּמַהּ דִּלְפִי מַה דְּקַיְמָא לָן בְּסִימָן תקצ״ב דְּאִם שָׂח בֵּין הַתְּקִיעוֹת אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ דְּכֻלָּהּ חֲדָא מִצְוָה הִיא אִם כֵּן הָכִי נַמִי בְּעִנְיָנֵנוּ חֲדָא מִצְוָה הִיא כִּדְאִיתָא בִּמְנָחוֹת (כז.) וְנִדְחַק לְיַשְּׁבוֹ עַיֵּן שָׁם. לַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי נִרְאֶה בִּפְשִׁיטוּת דְּטַעַם הַגָּהוֹת מַיְמוֹנִי דְּאַף דְּאֵין אָנוּ סוֹבְרִין כְּשִׁיטַת רַבֵּנוּ תָּם (תוס׳ לד. ד״ה שתהא) דְּבָעִינַן שֶׁיִּקָּחֵם כֻּלָּם בְּיָדוֹ בְּבַת אַחַת דְּאִי לָאו הָכִי לֹא מִקְּרֵי לְקִיחָה תַּמָּה עַל כָּל פָּנִים בָּעִינַן

## מִשְׁנָה בְּרוּרָה

שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְאַחַר כָּךְ לְצַד צָפוֹן מוֹלִיךְ וּמֵבִיא שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְאַחַר כָּךְ לְמַעְלָה וְאַחַר כָּךְ לְמַטָּה, (סא) הַכֹּל מוֹלִיךְ וּמֵבִיא שָׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּמוֹ בַּמִּזְרָח: **יא (מח) צָרִיךְ לְחַבֵּר הָאֶתְרוֹג וְכוּ׳.** דְּאַף דְּאֵינֶנּוּ עִמָּהֶם בַּאֲגֻדָּה, עַל כָּל פָּנִים צָרִיךְ לִהְיוֹת מְחֻבָּר עִמּוֹ: **(מט) יָצָא בְּדִיעֲבַד.** וְאַף דְּאִם לֹא נִעְנֵעַ כְּלָל גַּם כֵּן יָצָא, דְּהַנִּעְנוּעִים אֵינָם מְעַכְּבִים וּמִדְּאַגְבְּהֵהּ לְאֶתְרוֹג נָפַק בֵּהּ, (סג) מִכָּל מָקוֹם שָׁם טוֹב לַחֲזֹר וְלִטְּלוֹ וּלְנַעְנֵעַ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּזֶה: **יב (נ) מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה.** דְּבָעִינַן לְקִיחָה תַּמָּה וְכֻלָּן מִצְוָה אַחַת הֵן: **לֹא יְבָרֵךְ עַל הַשְּׁאָר.** אֲפִלּוּ אִם יוֹדֵעַ (סג) בְּבֵרוּר שֶׁלְּבַסּוֹף יָבֹאוּ לְיָדוֹ כֻּלָּן, כֵּיוָן שֶׁאֵין מְצוּיִים לְפָנָיו בִּשְׁעַת בְּרָכָה: **(נא) בֵּין בִּשְׁאָר יָמִים.** הִנֵּה רַשַׁ״ל בִּתְשׁוּבָה (סי׳ ח) כָּתַב דְּהוֹרָה לִשְׁלִיחַ צִבּוּר לִטֹּל וּלְנַעְנֵעַ קֹדֶם הַלֵּל, וּבִשְׁעַת הַלֵּל [בְּלֹא בְּרָכָה], אֲבָל אֲחֵרִים לֹא יִטְּלוּ כְּלָל, דְּחָיְשִׁינַן שֶׁיָּבוֹאוּ לִטֹּל גַּם כֵּן בְּשָׁנָה אַחֶרֶת וּלְבָרֵךְ. אֲבָל בְּאֵלִיָּה רַבָּה (ס״ק לג) חוֹלֵק עַל זֶה (סד) וְדַעְתּוֹ דַּאֲחֵרִים יוּכְלוּ גַּם כֵּן לִטְּלוֹ וּלְנַעְנֵעַ בּוֹ כְּמוֹ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, וְאַדְּרַבָּה אִם לֹא יִטְּלוּ כְּלָל רַק הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, יוּכַל לָצֵאת מִכְשׁוֹל לְשָׁנָה הַבָּאָה דְּיִסְמְכוּ עַל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר וְלֹא יִקְּחוּ כְּלָל, (סה) וְכֵן מִסְּתִימַת הַמְחַבֵּר וְהָרַב מַשְׁמַע גַּם כֵּן דְּכָל יָחִיד וְיָחִיד יָכוֹל לִטְּלוֹ לְזֵכֶר בְּעָלְמָא: **(נב) וּנְטָלָם אֶחָד אֶחָד יָצָא.** דְּאֶגֶד שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בַּלּוּלָב הוּא רַק לְמִצְוָה בְּעָלְמָא וְלֹא לְעִכּוּבָא, וְזֶה אַשְׁמוּעִינַן בְּסָעִיף א׳, וְהָכָא אַשְׁמוּעִינַן יוֹתֵר רְבוּתָא דַּאֲפִלּוּ אִם הַלְּקִיחָה לֹא הָיָה בְּבַת אַחַת רַק בָּזֶה אַחַר זֶה (סו) גַּם כֵּן יָצָא: **(נג) כֻּלָּם לְפָנָיו.** כְּלוֹמַר (סז) סְמוּכִים לוֹ, דַּהֲלֹא מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת לְכֻלָּם כְּדִלְקַמֵּהּ וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְהַפְסִיק בֵּינֵיהֶם: **(נד) וְיִטֹּל הַלּוּלָב תְּחִלָּה וִיבָרֵךְ וְכוּ׳.** דְּכֵיוָן (סח) שֶׁמַּזְכִּירִין אוֹתוֹ בַּבְּרָכָה צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא סָמוּךְ לַבְּרָכָה: **(נה) וְדַעְתּוֹ גַּם עַל הָאֲחֵרִים.** וּבָזֶה (סט) פּוֹטֵר אֶת כֻּלָּן אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹטֵל כָּל אֶחָד לְבַד: **(נו) עַל כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ.** דְּהַיְנוּ

## שַׁעַר הַצִּיּוּן

**(סא)** כֵּן מוּכָח בַּטּוּר: **יא (סג)** מָגֵן אַבְרָהָם (ס״ק כב): **יב (סג)** לְאַפּוּקֵי מִדַּעַת הָרַמְבַּ״ן (הובא דבריו בר״ן יז. ד״ה ואע״ג) דְּמֵקֵל בְּאֹפֶן זֶה דְּהַמְחַבֵּר סָתַם בְּסוֹף דְּבָרָיו כְּהָרַמְבַּ״ם: **(סד)** וְכֵן מַשְׁמַע מִבֵּאוּר הַגְּרָ״א (ד״ה אבל נוטלם) מִדְּהֵבִיא רְאָיָה מִלֹּא יָבִיא פָּרִישׁ וְלֹא רִמּוֹן (לא.) וְשָׁם מַיְרֵי בִּיחִידִים: **(סה)** פְּרִי מְגָדִים (א״א ס״ק כג): **(סו)** לְאַפּוּקֵי מִדַּעַת רַבֵּנוּ תָּם (לה: ד״ה שתהא) דְּסוֹבֵר דְּלֹא יָצָא בָּזֶה: **(סז) מָגֵן אַבְרָהָם** (ס״ק כד) **[וּכְפֵרוּשׁ הַפְּרִי מְגָדִים], וּמִדִּבְרֵי הַגְּרָ״א** (ד״ה ובלבד) **מַשְׁמַע דְּהָרַמָ״א שֶׁהֶעְתִּיק דַּעַת הָרֹא״ש חוֹלֵק עַל הַמְחַבֵּר בְּעִקַּר הַדִּין, דְּלֹא יָצָא כָּל זְמַן שֶׁאֵינָם לְפָנָיו,** וְטַעַם הַמָּגֵן אַבְרָהָם דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְרַמָ״א לִכְתֹּב וְיֵשׁ אוֹמְרִים וּמִדְּכָתַב סְתָמָא מַשְׁמַע דְּגַם הָרֹא״ש מוֹדֶה בְּעִקַּר הַדִּין לְהָרַמְבַּ״ם דְּמִן הַתּוֹרָה יָצָא: **(סח)** הַגְּרָ״א (ד״ה ויטול): **(סט)** הַגְּרָ״א (ד״ה ודעתו):

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah

חָסֵר לוֹ אֶחָד מֵהַמִּינִים, (נז) **לֹא יִקַּח** מִין אַחֵר **בִּמְקוֹמוֹ: יד** (נח) [ח]**לֹא יוֹסִיף** מִין אַחֵר עַל אַרְבַּעַת הַמִּינִים, * מְשׁוּם (כז) **בַּל תּוֹסִיף: טו** (נט) [ט]**לֹא יִטֹּל** יוֹתֵר מִלּוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, אֲבָל בַּעֲרָבָה וַהֲדַס מוֹסִיף בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, [י]וְיֵשׁ מִי שֶׁפּוֹסֵל (ס) לְהַנִּיחַ הֲדַס (כה) **שׁוֹטֶה** בַּלּוּלָב נוֹסֵף עַל הַשְּׁלֹשָׁה בַּדִּין עֲבוֹת, [כ]וְיֵשׁ מַתִּירִין. * [ל]וְהַמְדַקְדְּקִים אֵינָם מוֹסִיפִים עַל שְׁתֵּי עֲרָבוֹת וּשְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים עֲבוֹת:

(שו"ת הגאונים שערי תשובה סי' שיט) [ל] וְרַב פַּלְטוֹי. [כ] רַב נָטְרוֹנַאי סי' טז). [י] בַּעַל הַהֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת (פ"ו ה"ז). [ט] תְּשׁוּבַת רַמְב"ם בְּסוֹף יְמֵי וְחָזֵר מִמַּה שֶׁכָּתַב בְּחִבּוּרוֹ [ח] שָׁם בְּרִיתָא.

## בַּאֵר הֵיטֵב

**יד** (כז) **בַּל תּוֹסִיף.** הַצּוֹבֵעַ אֶת הַלּוּלָב בְּצֶבַע יָרֹק כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה לַח אֵין בּוֹ מִשּׁוּם בַּל תּוֹסִיף. שִׁבּוּשׁ יַעֲקֹב חֵלֶק ב' סִימָן (ק"ח) [כ"ח]. וְעַיֵּן ט"ז (ס"ק יז) וּמָגֵן אַבְרָהָם (ס"ק כז): **טו** (כה) **שׁוֹטֶה.** עַיֵּן סִימָן תרמ"ו סָעִיף קָטָן ח' מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּשֵׁם פְּנִים מְאִירוֹת סִימָן ט':

## מִשְׁנָה בְּרוּרָה

עַל הֲדַס עַל נְטִילַת עֵץ עֲבוֹת, וְעַל עֲרָבָה עַל נְטִילַת עֲרָבָה, וְכֵן עַל אֶתְרוֹג, (ע) וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב שֶׁאַחַר כָּךְ גַּם כֵּן יַחֲזֹר (עמ) וְיִקָּחֵם כֻּלָּם בְּיַחַד. (ענ) אִם בֵּרַךְ עַל הַלּוּלָב וְאַחַר הַבְּרָכָה רָאָה שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ הֲדַס אוֹ עֲרָבָה אוֹ שֶׁהָיוּ פְּסוּלִים, (ענג) אוֹ מְהֻפָּכִים, אִם הָיָה לוֹ הַהֲדַס אוֹ הָעֲרָבָה בְּבֵיתוֹ בְּאֹפֶן שֶׁאֵין צָרִיךְ לְהַפְסִיק בֵּינְתַיִם כְּדֵי לִקַּח אוֹתָם, יִקַּח אַרְבַּעְתָּן בְּיַחַד (ענד) וִיבָרֵךְ עַל אוֹתוֹ מִין שֶׁהָיָה נָחֹץ, דְּהֵינוּ עַל עֲרָבָה יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת עֲרָבָה, עַל הֲדַס עַל נְטִילַת עֵץ עָבוֹת, וְאִם הָיָה זֶה בְּיוֹם רִאשׁוֹן צָרִיךְ לְבָרֵךְ עוֹד פַּעַם שֵׁנִי שֶׁהֶחֱיָנוּ בְּשֶׁבִּיל הַנָּחֹץ, אֲבָל עַל הַלּוּלָב יָצָא, כֵּיוָן שֶׁהָיָה אָצְלוֹ בְּבֵיתוֹ אַרְבַּעְתָּם, (ענה) אֲבָל אִם לֹא הָיָה לוֹ בְּבֵיתוֹ עֲרָבָה אַחֶרֶת אוֹ הֲדַס אַחַר בְּשָׁעָה שֶׁבֵּרַךְ, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ לוֹ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל אַרְבַּעְתָּם יַחַד פַּעַם שֵׁנִי עַל נְטִילַת לוּלָב, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הָיוּ מְצוּיִין אָז אֶצְלוֹ בַּבַּיִת לֹא יָצָא גַּם עַל הַלּוּלָב כְּמוֹ שֶׁפָּסַק הַמְחַבֵּר, וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו פַּעַם שְׁנִיָּה, וְאִם הָיָה זֶה בְּיוֹם רִאשׁוֹן צָרִיךְ לְבָרֵךְ גַּם שֶׁהֶחֱיָנוּ פַּעַם שְׁנִית: **יג** (נז) [ל]**לֹא יִקַּח מִין אַחֵר.** דְּאָתֵי (עו) לְמִטְעֵי לִקַּח גַּם כֵּן בְּשָׁאָר שָׁנִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁחָסֵר מִין אֶחָד לֹא יָבֹאוּ לְטָעוֹת לְהִסְתַּפֵּק בַּשָּׁנָה הַבָּאָה בִּשְׁלֹשָׁה מִינִים, דְּהַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁצָּרִיךְ אַרְבָּעָה מִינִים: **יד** (נח) [ל]**לֹא יוֹסִיף מִין אַחֵר וְכוּ'.** עַיֵּן בְּבֵית יוֹסֵף (ד"ה ומ"ש דכשמוסיף) דְּדַעְתּוֹ דַּאֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ מְכַוֵּן בְּהָדָיא לְשֵׁם מִצְוָת לוּלָב גַּם כֵּן אָסוּר, וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הַלָּכָה: **טו** (נט) [ל]**לֹא יִטֹּל יוֹתֵר מִלּוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד.** דִּכְתִיב (ויקרא כג מ) וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ וְגוֹ' מַשְׁמַע (עמ) אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם, וְהוּא הַדִּין לְלוּלָב דִּכְתִיב (שם) כַּפֹּת תְּמָרִים חָסֵר וָ"ו דְּהֵינוּ אֶחָד, (עמ) וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּעוֹבֵר בָּזֶה גַּם עַל בַּל תּוֹסִיף, אֲבָל בַּעֲרָבָה לֹא נָתַן בָּהּ תּוֹרָה קְצָבָה, וְהַאי דִּקְיָמָא לָן דִּבְעִינַן שְׁתֵּי עֲרָבוֹת מִשּׁוּם דִּכְתִיב (שם) עַרְבֵי נָחַל, (עמו) הֵינוּ דִּבְהָכִי סַגִּי דִּמְעוּט עַרְבֵי שְׁתַּיִם, אֲבָל טְפֵי גַּם כֵּן שַׁפִּיר דָּמֵי, וְהוּא הַדִּין בַּהֲדַס דִּכְתִיב (שם) עֲנַף עֵץ עָבֹת גַּם כֵּן יָכוֹל לְהוֹסִיף כַּמָּה שִׁירְצֶה: **(ס)** [ל]**הַנִּיחַ הֲדַס שׁוֹטֶה.** טַעֲמָם (פ) דְּהוּא מִין אַחֵר וְאָסוּר כַּנַּ"ל בְּסָעִיף י"ד, וְהֵיכִי מַתִּירִין סְבִירָא לְהוּ דְּלָאו מִין אַחֵר הוּא דְּהָא גְּדָלִי בַּעֲרוּגָה אַחַת וּבְעָנָף אַחַת אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה פְּסָלָתוּ, וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן תרמ"ו (ס"ג) אֵיזֶהוּ נָקֹרָ הֲדַס שׁוֹטֶה. וּמִן הַנָּכוֹן לַחְשֹׁב לְכַתְּחִלָּה שֶׁאֵינוֹ אוֹגְדָן לְשֵׁם מִצְוָה אֶלָּא לְנוֹי בְּעָלְמָא, [וְאַף דְּדַעָה רִאשׁוֹנָה סְבִירָא לְהּ (פפ) דְּאַף לְנוֹי אָסוּר לְכַתְּחִלָּה לְאָגְדָן, הַרְבֵּה פּוֹסְקִים אֵין סוֹבְרִין כֵּן]:

וּבָרֵךְ עַל נְטִילַת עֲרָבָה וְשֶׁהֶחֱיָנוּ מִשּׁוּם עֲרָבָה וּנְהֵי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְטַל אֶלָּא הֶעֱרָבָה בִּלְבַד מִכָּל מָקוֹם מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לִטֹּל הָאַרְבָּעָה מִינִים בְּבַת אַחַת עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהַמָּגֵן אַבְרָהָם (ס"ק כה) הִקְשָׁה עָלָיו וְהָעֲלָה דְּאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן סָח בֵּינְתַיִם עַיֵּן שָׁם. וְהַיְד אַהֲרֹן (סי' תרנ הגב"י) מֵישַׁב קֻשְׁיַת הַמָּגֵן אַבְרָהָם עַיֵּן שָׁם:

## בֵּאוּר הַלָּכָה

שֶׁיִּהְיוּ בָּזֶה אַחַר זֶה בְּלֹא הֶפְסֵק בֵּינְתַיִם דְּאִי לָאו הָכִי סְבִירָא לֵהּ דְּזֶה בְּרֵאשִׁי לֹא מִקְרֵי לְקִיחָה תְּמִימָה, [אֶלָּא הָא קְשִׁיָא לִי דְּאִם כֵּן גַּם עַל הַלּוּלָב לֹא יָצָא וְיִטְּרֵךְ לַחֲזֹר וְלָקְחָנוּ גַּם כֵּן וּלְבָרֵךְ עַל כֻּלָּם עַל נְטִילַת לוּלָב וּמִלְּשׁוֹן הָרַמְ"א לֹא מְשַׁמַע הָכִי, וְעַיְּנְתִי בְּהַגָּהַת מֵימוֹנִי עַל מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְב"ם שֶׁאִם לֹא אָגְדָן וּנְטָלָן אֶחָד אֶחָד יָצָא כָּתַב הַגָּהוֹת מֵימוֹנִי וְעַל זֶה כָּתַב רַבֵּנוּ שִׂמְחָה שֶׁאִם שָׂח בֵּין מִין וּמִין חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, **אֶפְשָׁר נְמִי דְּכַוָּנָתוֹ שֶׁיַּחֲזֹר וְיִבָרֵךְ עַל כֻּלָּם עַל נְטִילַת לוּלָב].** וְכֵן מִשְׁמַע לַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי מִלְּשׁוֹן הָרֹא"ש (פ"ג סי' יד) וְהַטּוּר וְרַבֵּנוּ יְרֻחָם (נתיב ח ח"ג) שֶׁכָּתְבוּ אֲפִלּוּ לֹא נְטָלָן בְּיַחַד אֶלָּא בָּזֶה אַחַר זֶה מִשְׁמַע דִּבְעִינַן עַל כָּל פָּנִים שֶׁיִּהְיֶה בָּזֶה אַחַר זֶה וְלֹא שֶׁיִּשְׁיַח בְּדִבְרֵי הַגָּהוֹת מֵימוֹנִי מִמַּה שֶׁכָּתַב בְּרִיטְבָ"א (לד: ד"ה תניא) בְּשֵׁם רַבּוֹתָיו הֶפֵךְ זֶה, וְלַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי מִשּׁוּם זֶה אֵין לְדַחוֹת דִּבְרֵי הַגָּהוֹת מֵימוֹנִי דִּידְוּעַ דְּרַבּוֹתָיו שֶׁל הָרִיטְבָ"א הוּא הָרַמְב"ן וְשִׁיטָה זוֹ הוּבְאָה גַּם כֵּן בְּרַ"ן (יז. ד"ה ואע"ג) בְּשֵׁם הָרַמְב"ן וְיָדוּעַ דְּדַעַת הָרַמְב"ן נִדְחָה לְדִינָא מַהֲמַת דַּעַת הָרַמְב"ם וְהָרֹא"ש דִּלְא סָבְרִי הָכִי וְכֵן סְתָם הַמְחַבֵּר דִּלְא כְּוָתֵהּ:

**יד** * **מְשׁוּם בַּל תּוֹסִיף.** הָנֵה יֵשׁ דֵּעוֹת בֵּין הָרִאשׁוֹנִים אִית דְּאָמְרִי דְּאַף עַל גַּב דְּאָמְרִינַן בְּגֶמָרָא (סנהדרין דף פ"ח עמוד א') [ב"]) דִּלְפִי מַה דְּקָיְמָא לָן לוּלָב אֵינוֹ צָרִיךְ אֶגֶד אֲפִלּוּ אִם אֶגְדוֹ לַמִּין הַחֲמִישִׁי בְּיַחַד עִם הָאַרְבָּעָה מִינִים כְּמַאן דְּלֹא אֶגְדוֹ דְּמֵי וְכָל אֶחָד לְחוּדֵהּ קָאֵי, הֵינוּ רַק לְעִנְיַן שֶׁאֵין מְגָרֵעַ בָּזֶה אֶת הָאַרְבָּעָה מִינִין וְיוֹצֵא בָּהֶן אֲבָל עַל כָּל פָּנִים עוֹבֵר בָּזֶה עַל הַלָּאו דְּבַל תּוֹסִיף (עַיֵּן בַּתּוֹסָפוֹת סֻכָּה ל"א עַמּוּד ב' דִּבּוּר הַמַּתְחִיל הוֹאִיל), אֲכָן בָּזֶה גַּם כֵּן יֵשׁ דֵּעוֹת דְּמִטְּעֵר מַשְׁמַע דְּאֵינוֹ עוֹבֵר עַד שֶׁיִּכְוֵּן לְשֵׁם מִצְוַת לוּלָב, וּבְאֵלִיָּה רַבָּה (ס"ק לח) מוֹכִיחַ מֵהָרֹא"ש (פ"ג סי' פד) דְּסְבִירָא לַהּ כְּהַבַּיִת יוֹסֵף (ומ"ש דכשמוסיף) **וּדְלֹא כְּרַבֵּנוּ יְרֻחָם** (נתיב יג ח"ג) דְּכֵיוָן שֶׁהוּא בְּזִמְנוֹ אֲפִלּוּ בְּסְתָמָא גַּם כֵּן עוֹבֵר אִם לֹא דְּהוּא מִתְכַּוֵּן לְשֵׁם נוֹי בְּעָלְמָא. וְאִית דְּאָמְרִי דְּכֵיוָן דְּכָל אֶחָד לְחוּדֵהּ קָאֵי מַמֵּילָא אֵינוֹ עוֹבֵר גַּם כֵּן עַל בַּל תּוֹסִיף, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה אָסוּר מִדְּרַבָּנָן לְכַלַּי עִלְּמָא דְּנִרְאֶה כְּמוֹסִיף (שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין בַּתּוֹסָפוֹת (ד"ה אי) וְהָרַב הַמַּגִּיד (פ"ו ה"ז) וְהָרַ"ן (שו: ד"ה תניא ד' מינים)) וְשִׁיטָה זוֹ הִזְכִּיר הַגְּרַ"א בְּבֵאוּרוֹ (ד"ה משום בל תוסיף). וְאַף דִּלְעִנְיַן אֶגֶד מִקִּלִּינַן לְעֵיל בְּסָעִיף א' לְאָגְדוֹ בְּמִין אַחַר אַף לְכַתְּחִלָּה וְלֹא חִישִׁינַן לְהוֹסָפָה, שָׁאנֵי אֶגֶד דְּאֵינוֹ נוֹטְלוֹ דֶּרֶךְ גְּדֻלָּתוֹ אִי נַמִי הָתָם מוֹכַח דְּאֵינוֹ עוֹשֶׂה לְמִצְוָה אֶלָּא לְנוֹי בְּעָלְמָא מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעִנְיָנֵנוּ. **הַצּוֹבֵעַ אֶת הַלּוּלָב בְּצֶבַע יָרֹק כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה לַח אֵין בּוֹ מִשּׁוּם בַּל תּוֹסִיף [שְׁבוּת יַעֲקֹב** חֵלֶק ב' סִימָן (ק"ח) [כח]] **וּבְסַפָּר אֵלִיָּה רַבָּה** (סק"ג) **מְפַקֵּפֵק בָּזֶה עַיֵּן שָׁם:**

**טו** * וְהַמְדַקְדְּקִים **וְכוּ' עַל שְׁתֵּי עֲרָבוֹת וְעַל שְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים עֲבֹת.** הָנֵה שְׁתֵּי עֲרָבוֹת הוּא אֶפְשָׁר כְּדֵי לְצֵאת דַּעַת הָרַמְב"ם (פ"ו ה"ז) שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיָה דַּעְתּוֹ לֶאֱסֹר בָּזֶה אֲבָל בַּהֲדַסִּים גַּם הוּא מוֹדֶה בָּהּ לְהֶתֵּרָא כַּמְבֹאָר בְּהֶדְיָא בִּדְבָרָיו דִּמְסְתָּמָא הוּא לְנוֹי וְאוּלַי הַטַּעַם עַל פִּי סוֹד עַיִן בַּלְבוּשׁ. **וּפְשׁוּט דְּהֵיכִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ קֶצֶת סְפֵק עַל אֵיזֶה בַּד שֶׁל הֲדַס וַעֲרָבָה, אוֹ שֶׁרוֹאֶה שֶׁעֲלֵיהֶם רַכִּים מְאֹד וַעֲלוּלִים לִפּוֹל מֵאֹד עֲלֵיהֶם, בְּאֹפֶן זֶה פָּשׁוּט דְּיוֹכַל לְהוֹסִיף כַּמָּה שִׁירְצֶה וְאֵין לְמַדְקְדֵק לְדַקְדֵּק בָּזֶה:**

## שַׁעַר הַצִּיּוּן

**(ע)** אֵלִיָּה רַבָּה (ס"ק לז): **(עמ)** **וּלְפִי זֶה יְצִיאָתָן לְבָרֵךְ עַל נְטִילַת הֲדַס וַעֲרָבָה וְאֶתְרוֹג בִּבְרָכָה אַחַת, וְעַל נְטִילַת לוּלָב לֹא יוּכַל לְבָרֵךְ כֵּיוָן שֶׁכְּבָר בֵּרַךְ פַּעַם אַחַת, וּלְפָלֵא שֶׁלֹּא הֵעִירוּ אַחֲרוֹנִים בָּזֶה. אָכֵן לְפִי מַה שֶּׁהַעֲרֵתִי בְּבֵאוּר הֲלָכָה דְּדַעַת הַגָּהוֹת מֵימוֹנִי דְּכֵיוָן שֶׁכְּבָר הִפְסִיק צָרִיךְ מִדִּינָא לַחֲזֹר וְלִקַּח הַלּוּלָב אִם כֵּן יְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת עַל נְטִילַת לוּלָב וְצָרִיךְ עִיּוּן לְמַעֲשֶׂה:** (עג) דֶּרֶךְ הַחַיִּים (הל' לולב דין הנענועים ס"ו): **(עג)** אֵלִיָּה רַבָּה (ס"ק לה) וּפְרִישָׁה (דרישה סק"א): **(עד)** אַרְחוֹת חַיִּים (הל' לולב אות כב) בְּשֵׁם הָרַב ר' מְשֻׁלָּם. **וְאַף דְּמָגֵן אַבְרָהָם** (ס"ק כה) **הַקְשָׁה עַל זֶה וּמֵסִיק שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ כְּבָר תִּרְצוּ בְּמַה אַחֲרוֹנִים קָשְׁיָתוֹ** עַיֵּן בְּלִבּוּשׁ (סעי' יג) וּבְאֵלִיָּה רַבָּה (ס"ק לו) וּבְגִדֵי יֶשַׁע. [וְטַעֲמָם בִּפְשִׁיטוּת דְּכֵיוָן דִּבְעֵת הַבְּרָכָה לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ כְּלָל עַל הֲדַס וַעֲרָבָה אַחֶרֶת אִם כֵּן הוּא עַתָּה נְטִילָה חֲדָשָׁה וְדָמֵי לְתַרְמוּס שֶׁבֵּרַךְ עָלָיו וְנָפַל מִיָּדוֹ אַף שֶׁהָיָה לְפָנָיו תַּרְמוּס אַחֵר וְאוֹכֵל הַשֵּׁנִיָּה מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַשֵּׁנִיָּה כֵּיוָן שֶׁמִּתְּחִלָּה לֹא הָיָה דַּעְתּוֹ כְּלָל עָלָיו

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah